

ks. dr hab. Jarosław M. Lipniak
Kierownik Katedry Ekumenizmu
i Dialogu Międzykulturowego
Papieskiego Wydziału Teologicznego
we Wrocławiu

RECENZJA
DOROBKU NAUKOWEGO
I ISTOTNEJ AKTYWNOŚCI NAUKOWEJ

ks. dr. Pawła Wasiliwa
w przewodzie habilitacyjnym
na Papieskim Wydziale Teologicznym
we Wrocławiu

Paweł Wasiliw, duchowny Archidiecezji Iwano-Frankiwskiej Kościoła grekokatolickiego, adiunkt Uniwersytetu św. Tomasza (Angelicum) w Rzymie i w Akademii Teologicznej św. Jana Złotoustego w Iwano-Frankowsku od uzyskania trzech doktoratów: stopnia doktora nauk teologicznych w zakresie teologii dogmatycznej, prawa kanonicznego i patrologii na rzymskich Uniwersytetach rozwinął swoje badania naukowe w zakresie teologii.

Habilitant obronił w 2010 roku na Papieskim Instytucie Orientalnym rozprawę doktorską *Homoousios in Pavelw Florenskij: la verita' in prospettiva rovesciata nella teologia trinitaria e nella filosofia*” Roma 2010 (*Homoousios u Pawła Floreńskiego: prawda w perspektywie odwrotnej w teologii trynitarniej i filozofii*). Rok później obronił na Papieskim Uniwersytecie św. Tomasza z Akwinu ‘Angelicum’, doktorat z teologii dogmatycznej na podstawie dysertacji: *Interpretazione personalistica della grazia nel personalismo universalistico e nel pensiero dogmatico di Czesław Stanisław Bartnik* (*Personalistyczna interpretacja łaski w uniwersalizmie personalistycznym i dogmatycznej myśli Czesława Stanisława Bartnika*). W roku 2013 obronił trzeci doktorat z zakresu prawa kanonicznego pt.: *Il Magistero del Romano Pontefice ed il can. 597 § 1 CCEO* (*Nauczanie Rzymskiego Pontyfika i kan. 597 § 1 CCEO [Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich]*). Wynikiem interdyscyplinarnych zainteresowań Habilitanta jest znaczny dorobek naukowy.

1. Osiągnięcia naukowe

Badania naukowe Pawła Wasiliwa koncentrują się wokół czterech traktatów teologii dogmatycznej: sakramentologii, trynitologii, mariologii, charytologii oraz dialogu międzykulturowego.

Na etapie studiów doktoranckich Habilitant opublikował podręcznik sakramentologii w języku ukraińskim: *Актуальність вчення про Пресвяту Євхаристію у творі Патріарха Йосифа Сліпого "Про Святі Тайни (De Sacramentis)"*, Івано-Франківськ 2007 (*Aktualność nauczania o Eucharystii w pracy Józefa kard. Słipyja 'O Sacramentach Świątych' (De Sacramentis)*, Iwano-Frankiwnsk 2007, ss. 403). Od tego czasu Paweł Wasiliw pracuje jako nauczyciel akademicki w Wyższym Seminarium Duchownym w Iwano-Frankiwnsku oraz w Wyższej Akademii Teologicznej (obecnie: Akademia Teologiczna św. Jana Złotoustego w Iwano-Frankiwnsku).

Zainteresowania trynitarne Habilitanta zaowocowały opracowaniem monografii *Перший Нікейський Собор. Історичні передумови та його богословсько-філософський контекст* (Pierwszy Sobór w Nicei. Historyczne uwarunkowania oraz jego teologiczno-filozoficzny kontekst, Lwów 2009, ss. 404). W 2015 roku Paweł Wasiliw opublikował w czasopiśmie *Studia Bobolanum* artykuł: *Homoousios in Pavel Florenskij: la verità in prospettiva rovesciata nella teologia trinitaria e nella filosofia*, *Studia Bobolanum* 4(2015), s. 173-198. W roku 2019 opublikował artykuł: *Grzech ekologiczny skutkiem grzechu pierwotnego*, w: *Ekologia integralna*, J. M. Lipniak (red.), Świdnica 2019.

W 2018 roku Habilitant opublikował monografię z charytologii: *Любов у Христі. Персоналістична інтерпретація благодаті в універсалізмі персоналістичному та догматичному богослів'ї Чеслава Станіслава Бартніка*, Чортків 2018, (*Miłość w Chrystusie. Personalistyczne interpretacje łaski w uniwersalizmie personalistycznym oraz dogmatycznej myśli Czesława Stanisława Bartnika*), Czortkiw 2018, ss. 960.

Z dostarczonych przez Autora materiałów wynika jasno, że dorobek badawczy jest wystarczający do habilitacji. Paweł Wasiliw opublikował kilka znaczących artykułów naukowych, ale na szczególną uwagę zasługuje spora ilość, bardzo obszernych, monografii. Habilitant dba o to, aby jego publikacje znalazły się na łamach

znaczących periodyków naukowych. Wszystkie artykuły są robione w podobnym stylu, widoczne jest metodologiczne prowadzenie toku myślowego, uzasadnień odautorskich oraz dokumentacji w przypisach. Kwestią niezwykle ważną jest fakt, że młody, ukraiński naukowiec biegle włada kilkoma językami i w nich publikuje.

2. Ocena treściowa i metodologiczna rozprawy habilitacyjnej

Rozprawa habilitacyjna Pawła Wasiliwa nosi tytuł: *Maria – ikona napisana Bogiem. Mariologia personalistyczna między Wschodem i Zachodem na przestrzeni wieków oraz w teologicznym ujęciu mariologów współczesnych*. Monografia ta ukazała się we Wrocławiu w roku 2019 i wydana została w dwóch tomach przez Papieski Wydział Teologiczny. Publikacja liczy łącznie 1428 stron (słownie: tysiąc czterysta dwadzieścia osiem stron). Recenzje naukowe zostały opracowane przez o. prof. dr. hab. Piotra Liszkę CMF (PWT Wrocław) oraz o. prof. dr. hab. Bazylego Debórskiego (Angelicum, Rzym).

Pod względem treściowym dysertacja składa się ze *Wstępu* (s. 5-38), pięciu rozdziałów (t. I, s. 396-52, t. II, s. 5-638), *Zakończenia* (t. II, 637-647), *Bibliografii* (s. 649-768).

Wstęp ze swojej natury powinien być tekstem pozwalającym na szybkie zaznajomienie się z problematyką całości pracy. Ta część dysertacji powinna pozwolić czytelnikowi na orientację w poruszonym i rozwijanym zagadnieniu. I z takim *Wstępem* mamy do czynienia w dysertacji Pawła Wasiliwa. Jak na ogromny rozmiar pracy, wydaje się on objętościowo odpowiedni. Niestety Autor nie przedstawił we *Wstępie* w sposób jasny celu pracy. Przedstawia go w sposób bardziej opisowy.

Pierwsza część dysertacji została poświęcona przygotowaniu starotestamentalnemu (s. 39-186). Autor słusznie zauważa, że w pierwszych wiekach Ojcowie Kościoła budowali swoją teologię maryjną na obrazach starotestamentalnych. Zatem bardzo słusznie ukraiński duchowny wychodzi od znaczenia biblijnego: archetyp – typ – antytyp. Maryja jest archetypem, który bierze udział w Boskim Życiu Jezusa przedwiecznego Archetypu. II Sobór Watykański podaje cztery typy maryjne: Niewiasta z Protoewangelii (Rdz 3, 15); Dziewica Emmanuela (Iz 7, 14); Niewiasta rodząca w Betlejem (Mi 5, 1-2); Córa Syjonu (Mi 1, 13; 4, 9-10; Sof. 3, 14-16; Za 9, 9; Jl 2, 21-27). Właśnie te cztery typy są najważniejszymi prorocत्वami maryjnymi, które II Sobór Watykański podaje jako najbardziej słuszne.

W drugim rozdziale (s. 187-652) została przedstawiona kwestia Niepokalanego Poczęcia. Na początku Habilitant przedstawia argumenty biblijno-egzegetyczne, wychodząc od tekstu biblijnego, czyli Zwiastowania. Bycie Maryi w *pełni łaski* - to uprzedniość owej łaski specjalnej, które, w rozumieniu dogmatu, odwołuje się zazwyczaj do idei *praeredemptio* nie tyle Maryi lecz raczej odkupienia nas, bowiem dzięki łasce specjalnej, Maryja była stworzona jako twór specjalny, a dzięki Jej wybraniu jako najczystsza od wszelkiej zmazy uchroniona, aby Zbawiciel wszedł w Maryję Nową Ewę jako Nowy Adam i odkupił nas od grzechu pierworodnego. Słowo Boże przyjęło Ciało, również i dlatego, abyśmy zostali przebóstwieni jako adoptowani synowie Boga przez łaskę w Synu (*recapitulatio*).

W trzecim rozdziale dysertacji (tom II, s. 5-338) ukraiński Duchowny podejmuje teologię Dziewictwa Matki Pana. Wychodząc od genealogii Jezusa w Ewangeliach, poprzez patrystyczne teksty Ojców Kościoła, mówiące nie tylko o dziewiczym poczęciu Jezusa za sprawą Ducha Świętego, lecz również to, że w Chrystusie wykazał, że zostały spełnione wszystkie starotestamentalne proroctwa. Na szczególną pochwałę zasługuje zestawienie tradycji wschodniej i zachodniej w omawianym zagadnieniu, ukazanie apokryfów w zestawieniu z tekstami greckimi i opatrzenie tego krytycznymi komentarzami.

Kolejny etap rozprawy habilitacyjnej ukazuje Bożą Rodzicielkę jako dogmat obejmujący wszystkie dogmaty maryjne (t. II, s. 339-574). Oprócz podania argumentów biblijno-patrystycznych Autor podaje teologiczne starotestamentalne obrazy zapowiadające dziewictwo Bogurodzicy. Kwestia Boskiego Macierzyństwa Maryi stanowi centralny punkt wiary katolików i prawosławnych. Lecz również dziś są protestanci, którzy nie tylko nie przyjmują prawdy o Dziewictwie Maryi, lecz również z trudem mówią o Maryi jako Bogurodzicy, o Jej łasce wybrania na Matkę Bożą.

Podsumowaniem wszystkich dogmatów jest Wniebowzięcie Najświętszej Maryi Panny. Ostatnia część pracy ks. Pawła Wasiliwa poświęcona więc została Maryi, która jest chwałą Bożą (t. II, s. 575-636). W tej części grekokatolicki Duchowny pisze o Zaśnięciu (mistryjnej śmierci) Maryi oraz Jej Wniebowzięciu. Dogmat o Wniebowzięciu Bogurodzicy jest często nazywany eschatologią maryjną, która otwiera perspektywę również naszej przyszłości. Chrystus, jako Bóg i Człowiek, własnymi siłami wstąpił do Niebios, do Swojej Ojczyzny, natomiast Maryja była Wniebowzięta, bowiem jest Ona stworzeniem. Będąc najczystsza, Maryja po całym

życiu ziemskim została przyjęta jako pierwsza wśród usprawiedliwionych do Królestwa Trójjedynego Stwórcy. Kościół ma wielu świętych, Maryja jest Przenajświętsza.

W *Zakończeniu* Habilitant, mając na uwadze całość dysertacji, formułuje w sposób bardzo trafny osiem wniosków wypływających z pracy wraz z ich odniesieniem teologiczno - ekumenicznym.

Dla całości obrazu powyższą ocenę rozprawy habilitacyjnej należy uzupełnić pewnymi uwagami krytyczno-dyskusyjnymi. Mimo podejścia z dużą dozą kredytu zaufania, należy także nadmienić pewne niedociągnięcia. Po zapoznaniu się z pracą ks. Pawła Wasiliwa czytelnik dostaje ogromną masę tekstów źródłowych. To sprawia, że praca jest syntetyczna kosztem analizy. Może lepiej byłoby napisać mniejszą monografię, ale za to z większą ilością odautorskich uwag krytycznych, pokazujących samodzielność krytycznego myślenia. W pracy pojawia się spora ilość błędów literowych zarówno w języku polskim jak i greckim. Recenzentowi brakuje w dysertacji *Wykazu skrótów*, które licznie występują w testach monografii, jak również umieszczenia w *Spisie treści* bibliografii, która jest dziełem samym w sobie i liczy aż 119 stron.

Mając na uwadze całość przedstawionego materiału zawartego w rozprawie habilitacyjnej, można wskazać osiągnięcia naukowe rozprawy habilitacyjnej ks. dr. Pawła Wasiliwa:

1. Habilitant przekonująco usystematyzował refleksję nad mariologią personalistyczną między teologią wschodnią i zachodnią na przestrzeni wieków. Uczynił to w sposób jasny i przystępnym językiem.
2. Realizacja postawionego celu badawczego stała się możliwa dzięki zastosowanym metodom i spojrzeniu na omawianą problematykę z różnych pozycji. Okazały się nimi: wejrzenie w historię objawiania i rozumienia specyfiki aktu wiary oraz znakomita znajomość patrologii. W efekcie mamy do czynienia z oryginalną refleksją mariologiczną.
3. Dysertacja ks. Wasiliwa nie jest tylko teologiczną spekulacją, ale poprzez wskazanie na Objawienie Boże ukazuje, że Twórcą całej rzeczywistości jest Bóg. Jest On tym, który jako dobry artysta pisze nieustannie rzeczywistość Pędzlem (Duchem Świętym) Swej Miłości. Zatem świat jest ikoną napisaną przez Boga. W swej rzeczywistości świat i ludzie są dobrymi, jednak przez grzech pierworodny cała rzeczywistość została skażona. Aby uratować twór (ikonę) doskonale napisaną (stworzoną), gdy „nadeszła pełnia czasu, zesłał Bóg Syna swego, zrodzonego z

niewiasty, zrodzonego pod Prawem, aby wykupił tych, którzy podlegali Prawu, abyśmy mogli otrzymać przybrane synostwo” (Ga 4, 4-5). Zatem Bóg począł Swe dzieło restauracji od grzechu przez Wcielenie jednorodzonego Syna Swojego, zrodzonego z Niepokalanie poczętej Dziewicy za sprawą Ducha Świętego.

4. Młody Duchowny Kościoła Grekokatolickiego wykazał, że Obraz Boży stanowi niezbywalną część ludzkiej natury, natomiast dzięki Duchowi Świętemu i Jego łasce kształtuje się w człowieku podobieństwo, czyli zachodzi upodobnienie do Boga, a człowiek raduje się uczestnictwem w błogosławionym życiu Trójjedynego. Zatem w przebóstwieniu człowiek staje się Synem Bożym przez łaskę, a nie przez naturę.

5. Maryja w tym stanie przebóstwienia i bezgrzeszności była stale i niezmiennie od Jej poczęcia. Jako wybrana Arka Przymierza, przebóstwiona ikona Boża od poczęcia, wzrastała w łasce, własną wolą przez współpracę z Duchem Świętym zdobywała inne rodzaje łask, co również głosili Ojcowie Kościoła, zwłaszcza syryjscy, wysławiając Jej niezgłębioną i niezrównaną świętość.

6. Zatem ikona jest Biblią dla analfabetów, bowiem w pierwszych wiekach ludzie nie umieli czytać, ale ikony i ich tłumaczenie przepowiadały fakty z życia Chrystusa, Maryi oraz inne fakty Pisma Świętego. Właśnie dlatego Kościół wschodni nigdy nie powie, że mnich, który pisze ikonę, jest malarzem, lecz pisarzem świętych obrazów (ikon), bowiem przepisuje Słowo Boże w sposób materialny. Oddawanie czci świętym obrazom nie jest takie samo, czyli najwyższe, które należy się Bogu, lecz to tylko pełne szacunku pochylenie, bowiem przez ten pełen szacunku gest wychwalamy Pierwowzór (Archetyp), czyli Stwórcę.

7. Cenna jest uwaga Habilitanta, że Kościół ma wielu świętych, którzy spełnili wolę Bożą: „świętymi bądźcie jak Ja” (por. Kpł 11, 44; 1 P 1, 15-16). Maryja jest przenajświętszą, jest „Panagia” (cała święta), jest pierwszą wśród wszystkich świętych, świętości której nikt nie może dorównać z racji łaski wybrania, lecz także z racji Jej własnych wysiłków wolnej woli, ukierunkowanej ku dobru. Poczęta bez grzechu pierworodnego Maryja, nie znała zła, Jej wola była ukierunkowana tylko i wyłącznie ku dobru, a Jej wola stale współpracowała z łaską Bożą, aby w Niej dokonała się wola Stworzyciela. Zatem ten, kto uderza w świętość Maryi, uderza w świętość i opatrność Boga, Jego doskonałość i zamiary spełnione przez Przebłogosławioną.

8. Praca ks. Pawła Wasiliwa potwierdza fakt, że teologia katolicka po II Soborze Watykańskim weszła na drogę ekumenizmu. Na poważnie potraktowała postulaty

Dekretu o ekumenizmie pod adresem teologii. W świetle dialogu ekumenicznego z Kościołem prawosławnym oraz Kościołami protestanckimi jako metoda została zastosowana egzegeza biblijna, nauczanie Ojców Kościoła, które może pomóc w dialogu ekumenicznym.

3. Istotna aktywność naukowa

Ks. Paweł Wasiliw w 2007 roku podjął pracę wykładowcy w Wyższym Seminarium Duchownym w Iwano-Frankiwsku oraz w Akademii Teologicznej św. Jana Złotoustego w Iwano-Frankiwsku. Prowadzenie tych zajęć pozwoliło mu wykorzystać, poszerzyć i utrwalić wiedzę zdobytą podczas badań, które zaowocowały trzeba rozprawami doktorskimi. Od roku 2017 jest adiunktem Uniwersytetu św. Tomasza (Angelicum) w Rzymie.

Habilitant posiada liczne osiągnięcia dydaktyczne w zakresie popularyzacji nauki. Od 2015 roku pracuje w Rzymie, w Associazione Internazionale "Carità politica", która w 1996 roku jest częścią struktury Sekretariatu Stanu Stolicy Apostolskiej i zajmuje się kwestiami dialogu między Stolicą Apostolską a innymi państwami, dialogiem w sprawie pokoju, ekologii oraz innych problemów światowych, dialogiem z organizacjami, przedsiębiorstwami współpracującymi ze Stolicą Apostolską. Właśnie przy tym organie watykańskim „Carità politica” przetłumaczył wiele dokumentów z języka włoskiego na język ukraiński. Paweł Wasiliw jest konsultorem i czynnie uczestniczy w posiedzeniach związanych z dialogiem między Kościołem katolickim a innymi państwami. W czasie jednego z posiedzeń wygłosił wykład *Santa Trinità il fonte della democrazia* (Trójca Przenajświętsza źródłem demokracji), *Carità politica* 8(2015), s. 7-14. W ramach uznania za wkład w dialog międzykulturowy Habilitant otrzymał w 2016 roku nagrodę Asocjacji Sędziów Ukrainy za rozbudowanie relacji między Stolicą Apostolską a Ukraińską Asocjacją. w sprawie pogodzenia wielu punktów reformowania prawa ukraińskiego (12 listopada 2016). W dniach 27-29 września 2017 r. Habilitant był współorganizatorem i tłumaczem na międzynarodowej konferencji: *Religioni e diplomazia* (Religia i dyplomacja). W listopadzie tegoż roku czynnie uczestniczył w XXXII Międzynarodowej Konferencji *Addressing Global Health Inequalities*.

Od roku 2017 Habilitant wykłada mariologię na Katolickim Uniwersytecie we Lwowie (Ukraina). W tym czasie zorganizował konferencję naukową dla profesorów i studentów różnych lwowskich uczelni: *Obrazy maryjne w Starym Testamencie* (2018 materiały wydane na tym Uniwersytecie). Zorganizował wspólnie z o. Prokopijem Lotockim konferencję naukową: *Dogmat Niepokalanego Poczęcia (Historia. Pro et contra* (10 grudnia 2019).

Znajomość ośmiu języków oraz aktywność naukowa ks. dr. Pawła Wasiliwa, poprzez udział w krajowych i międzynarodowych konferencjach naukowych, wycisnęła ślad na forum teologii dogmatycznej na Ukrainie. Jest także inspiracją do rozwoju ukraińskich teologów. Aktywność naukowa Habilitanta może dalej budować i inspirować do dalszego rozwoju środowiska grekokatolickiej teologii.

4. Ocena końcowa

Całokształt dorobku naukowego ks. dr. Pawła Wasiliwa, jego dysertacja habilitacyjna oraz międzynarodowa aktywność naukowa dają nie tylko podstawy, ale także pewność do wydania pozytywnej oceny końcowej jego twórczości naukowej. Całkowicie przekonujący w tej ocenie jest naukowy poziom podejmowanych prac, ich zakres i popularyzacja. Niemalże znaczenie w jego naukowym rozwoju i dojrzeniu miała także praca i zakorzenienie w rzymskim środowisku akademickim. Sądzę, że dotychczasowy, bogaty, dorobek naukowy ks. Wasiliwa, jak i przedstawiona bardzo obszerna, ciekawa i nowatorska rozprawa, świadczą o jego dojrzałości naukowej i pełnym przygotowaniu do samodzielnej pracy twórczej. Uważam, że zarówno dorobek jak i rozprawa odpowiadają wymogom stawianym przewodom habilitacyjnym. Powyższe osiągnięcia uzasadniają postawienie wniosku o nadanie ks. dr. Pawłowi Wasiliwowi stopnia doktora habilitowanego.

Wrocław, dn. 25.03.2020 r.

ks. Jarosław M. Lipniak
ks. dr hab. Jarosław M. Lipniak